

перших місць в числі причин, що призводять до навчальної дезадаптації дітей дошкільного віку [5].

Навчити дітей із ФФНМ правильному та чіткому мовленню означає допомогти їм опанувати способами формулювання думок засобами мовлення. Це можливо здійснити тільки за умови вмілого оперування фонетико-фонематичними та лексико-граматичними одиницями.

Займаючись із цими дітьми, логопед зосереджує свою увагу на постановку, автоматизацію і диференціацію звуків і на аналіз звукового складу мовлення.

Вихователь, спільно з логопедом, планує свої заняття з урахуванням всіх поставлених завдань, організовує роботу з автоматизації поставлених звуків у вільний від занять час, використовуючи всі технології та методики. Процес становлення звуків навіть за умови цілеспрямованого систематичного навчання йде повільно, так як навичка неправильної вимови стає більш міцною, а особлива сприйнятливність до звукової сторони мовлення в силу перебудови розумової діяльності та перемикання уваги на смислове значення слів до деякої міри згасає [6, с. 134].

Для успішної роботи з дітьми, що мають ФФНМ потрібні багаторазові вправи. Для того, щоб підвищити інтерес дітей до таких вправ, необхідно включати їх в специфічні для дошкільного віку види діяльності.

Висновки. Фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення у дошкільників є актуальною проблемою сучасності, що потребує спеціального корекційного втручання. Для розвитку фонетико-фонематичної системи необхідно приділяти увагу розвитку вимови, звукового аналізу та синтезу, фонематичного сприйняття, інтелекту, творчих здібностей і створенню повноцінного мовленнєвого середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ефименкова Л. Н. *Формирование речи у дошкольников: (Дети с общим недоразвитием речи). Пособие для логопедов / Л. Н. Ефименкова.* – М. : Просвещение, 1981. – 112 с.
2. Рібиун Ю. В. *Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс / Ю. В. Рібиун.* – К. : Освіта України, 2011. – 292 с.
3. Рібиун Ю. В. *Особенности фонематичної складової мовлення дітей середнього дошкільного віку із ФФНМ / Ю. В. Рібиун // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна*

психологія : зб. наук. пр. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2011. – № 18. – С. 208-212.

4. Тищенко В. В. *Як навчити дитину правильно розмовляти: від народження до 5 років : поради батькам / В. В. Тищенко, Ю. В. Рібиун.* – К. : Літера ЛТД. – 2006. – 128 с.
5. Филочева Т. Б. *Программа обучения и воспитания детей с фонетико-фонематическим недоразвитием (старшая группа детского сада) : учеб. пособие для логопедов и воспитателей детских садов с нарушениями речи / Т. Б. Филочева, Г. В. Чиркина.* – М. : МГОПИ, 1993. – 239 с. : ил.
6. Фомичева М. Ф. *Воспитание у детей правильного звукопроизношения : практикум по логопедии : учеб. пособие для учащихся пед. уч-щ по спец. №03.08 «Дошк. воспитание» / М. Ф. Фомичева.* – М. : Просв., 1989. – 239 с.

УДК 376.1-056.263:372.461]:534.78

Ю. В. Глух

студентка спеціальності
«Корекційн освіта. Логопедія»

В. М. Андросова

старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

АКУСТИЧНА ДИСГРАФІЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ТА ШЛЯХИ ЇЇ ПОДОЛАННЯ

У статті висвітлюється зміст основних положень акустичної дисграфії, подається симптоматика акустичних дисграфічних помилок учнів молодшого шкільного віку, а також розглядаються шляхи і методики корекційно-розвиваючої роботи з усунення акустичної дисграфії на сучасному етапі.

У статье раскрывается содержание основных положений акустической дисграфии, подается симптоматика акустических дисграфических ошибок у школьников младшего возраста, а также рассматриваются пути и методики коррекционно-развивающей работы для преодоления акустической дисграфии на современном этапе.

The article deals with the content of the main provisions of acoustic dysgraphia served symptoms of acoustic dysgraphical errors junior pupils, and examines the ways and methods of correction and development work to eliminate acoustic dysgraphia today.

Ключові слова: порушення письма, акустична дисграфія, корекція, методика.

Ключевые слова: нарушение письма, акустическая дисграфия, коррекция, методика.

Keywords: *breach of writing, acoustic dysgraphia, correction, method.*

Постановка проблеми. Порушення писемного мовлення у дітей вивчається давно, але і нині це одна з найактуальніших проблем логопедії, адже дисграфія є однією з найбільш поширених форм мовленнєвої патології у молодших школярів.

За даними різних авторів статистика наступна – 6-7% дітей із порушенням письма (О. Корнев, 1997), від 3 до 15% (Т. Пічугіна, 2003). У хлопчиків порушення письма спостерігаються у 4,5 разів частіше, ніж у дівчаток (О. Корнев, 1982). Найбільш високий цей показник у англomовних країнах (10 – 15%) та у Венесуелі (33%) [1, с. 508]. Статистичні дані з дисграфії свідчать про те, що від 30 % до 60 % учнів початкових класів, які навчаються у загальноосвітніх школах, мають порушення писемного мовлення. 18 % з них мають акустичну дисграфію [1, с. 507]

Вивченням порушення письма і читання (ППЧ) займалися такі вчені: К. Г. Дяченко, Л. М. Єфіменкова, О. М. Корнев, Р. І. Лалаєва, Р. Є. Левіна, М. А. Савченко, І. М. Садовнікова, Е. Ф. Соботович, Л. О. Федорович, М. Є. Хватцев, Р. А. Юрова та ін.

З їх досліджень видно, що акустична дисграфія впливає на весь процес навчання, мовленнєвий розвиток дітей і на формування ряду функцій немовного характеру (процесу латералізації, просторових і часових орієнтувань, рухових функцій руки, слухомоторних координацій). Своєчасне виявлення цих порушень, точне визначення їх патогенезу в кожному окремому випадку, відмежування дисграфії від порушень іншого характеру надзвичайно важливо для побудови логопедичної роботи з дітьми.

Актуальність даного питання полягає в тому, що кількість дітей з порушеннями писемного мовлення, а особливо із акустичною дисграфією, збільшується. У зв'язку з цим в науково-практичній літературі з логопедії велика увага приділяється пошуку методів і принципів щодо усунення різних форм дисграфії, в тому числі і акустичної дисграфії.

Мета статті – висвітлити зміст основних положень акустичної дисграфії, дослідити симптоматику акустичних дисграфічних помилок учнів молодшого шкільного віку та розглянути шляхи і методи корекційно-розвивальної роботи з усунення акустичної дисграфії на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дисграфія – («*dus*» – розлад, «*grapho*» – пишу) – часткове специфічне порушення процесу письма [1, с. 507]. За визначенням основоположника вітчизняної логопедії М. Є. Хватцева «дисграфія – це стійка вибіркова нездатність оволодіти навичкою письма за правилами графіки, тобто керуючись фонетичним принципом, не дивлячись на достатній рівень інтелектуального та мовленнєвого розвитку, відсутність грубих порушень слухового та зорового аналізаторів, а також оптимальні умови навчання». (М. Є. Хватцев, 1989) [6, с. 507].

Відповідно до класифікації, яка була створена співробітниками кафедри логопедії ЛДПІ ім. Герцена під керівництвом Р. І. Лалаєвої (1989), виділяють п'ять видів дисграфії:

- 1) Дисграфія на основі порушення фонематичного розпізнавання (акустична), в основі якої лежать труднощі слухової диференціації звуків мови;
- 2) Дисграфія на основі порушення фонемного розрізнення (диференціації фонем);
- 3) Оптична дисграфія;
- 4) Дисграфія на основі несформованості аналізу та синтезу мовного потоку, при якому дитина не може визначити кількості і послідовності звуків у слові, а також місце кожного звуку по відношенню до інших звуків слова;
- 5) Аграматична дисграфія, яка обумовлена несформованістю у дитини граматичних систем словозміни і словотворення;
- 6) Змішана дисграфія (всі названі види дисграфії в різних поєднаннях можуть бути присутніми в одній дитині).

Найбільш поширеною серед перелічених є **акустична дисграфія**.

Акустична дисграфія – часткове специфічне порушення письма, що утворюється на фоні недостатності або спотворення сприйняття мовного сигналу. Цей вид дисграфії переважно відзначається у дітей з поліморфним порушенням звуковимови, особливо при дизартрії, ринолалії, сенсорної та сенсомоторної дислалії. Для акустичної дисграфії характерна така симптоматика: стійкі і повторювані помилки, що виражаються в заміні дзвінких, глухих, шиплячих, свистячих звуків та неправильним позначенням м'якості приголосних на письмі («*письмо*» - *письмо*, «*любить*» - *лубит...*).

Акустична дисграфія була виділена

М. Є. Хватцевим. У класифікації М. Є. Хватцева вона була позначена як дисграфія на основі розладів усного мовлення, або «недорікуватість на письмі». На його думку, механізмом цього виду дисграфії є неправильна вимова звуків мови, яке впознається на письмі: дитина пише слова так, як промовляє.

В той же час Г. А. Каше, Р. Є. Левіна, Л. Ф. Спірова та інші зазначали, що недоліки вимови позначається на письмі лише в тому випадку, коли вони супроводжуються порушенням слухової диференціації, несформованістю фонематичних уявлень.

У ряді випадків заміни букв на письмі зберігаються у дітей і після того, як заміни звуків в усному мовленні усунені. Причиною цього є несформованість кінестетичних образів звуків (при внутрішньому промовлянні не відбувається опора на правильну артикуляцію звуків).

Слід зазначити, що порушення звуковимови не завжди відбиваються на письмі, особливо в тих випадках, коли слухова диференціація звуків добре сформована, а заміни звуків в усному мовленні обумовлені недостатністю артикуляторної моторики.

Симптоматика акустичної дисграфії проявляється у стійких і повторюваних помилках в процесі письма – це спотворення і заміни літер.

В той же час акустична дисграфія може супроводжуватися і *немовною симптоматикою* (неврологічними порушеннями, порушенням пізнавальної діяльності, сприйняття, пам'яті, уваги, психічними порушеннями). Вони не входять до її симптоматики, а спільно з порушенням письма входять в структуру нервово-психічних і мовних розладів.

Особливості писемного мовлення в учнів із акустичною дисграфією.

Загальною характерною особливістю писемного мовлення в учнів з акустичною дисграфією є те, що структура порушення письма включає непоодинокі неповноцінні ланки, а цілі комплекси поєднань неповноцінних ланок. Це сприяє формуванню стійкої дисграфії і перетворює розлади письма в системне порушення [3, с. 10; 13].

Характеризуючи прояви труднощів в оволодінні письмом учнями, можна виділити кілька видів найбільш **типових помилок на письмі**:

- ❖ заміни і змішання букв, зумовлені труднощами їх запам'ятовування;
- ❖ складнощі при перетворенні звуку в букву і навпаки, а також при переведенні

друкованої графеми в письмову;

- ❖ труднощі звуко – буквенного аналізу та синтезу зумовлюють помилки у вигляді пропуску голосних літер.

Дуже часто таких дітей характеризує повільний темп письма, швидка стомлюваність, недотримання розміру графічних елементів.

Існують різні методики подолання акустичної дисграфії. Ними займалося багато вчених: Л. В. Венедиктової, Р. І. Лалаєвої, Р. Е. Левіна, Є. В. Мазанова, І. М. Садовнікової, Л. Ф. Спірова, М. Є. Хватцев, А. В. Ястребова та інші. Розглянемо деякі з них.

В основу **методики Л. В. Венедиктової та Р. І. Лалаєвої** був покладений **психолінгвістичний підхід**. Методика розрахована на дослідження процесу продукування мовних висловлювань у дітей 6-10 років з мовною патологією різного генезу, що мають як збережений інтелект, так і інтелектуальну недостатність. Ця методика дозволяє більш тонко діагностувати характер первинного і вторинного недорозвинення мовлення в дітей. Робота за даною методикою проводиться у два етапи. На першому проводять обстеження школярів, де виявляються діти з порушенням письма, а потім здійснюють спеціальне обстеження дітей з порушеннями ППЧ, проводиться диференціація розладів письма і читання. На другому етапі корекційної роботи Л. В. Венедиктова і Р. І. Лалаєва використовують такі принципи корекційної роботи: принцип врахування механізму даного порушення, принцип опори на різні аналізатори та збереження ланки порушеної психічної функції, принцип комплексності та системності, поступового формування психічних функцій та ін.

І. М. Садовнікова у своїй методиці «Порушення писемного мовлення та їх подолання у молодших школярів» в розділі «Обстеження» виділяє такі пункти, як «особливості навчальної діяльності» та «шкільна зрілість». Велику увагу приділяє напрямкам роботи з корекції дисграфії: розвиток просторових і часових уявлень, розвиток фонематичного сприйняття і звукового аналізу слів; кількісне і якісне збагачення словника; вдосконалення складового і морфемного аналізу та синтезу слів; засвоєння сполучуваності слів і усвідомлена побудова речень; збагачення фразового мовлення учнів шляхом ознайомлення їх з явищами багатозначності, синонімії, антонімії, омонімії синтаксичних конструкцій [8, с. 45].

Методика А. В. Ястребової присвячена, насамперед, удосконаленню усного мовлення дітей, розвитку мовленнєво-мисленнєвої діяльності та формуванню психологічних передумов до здійснення повноцінної навчальної діяльності. Одночасно ведеться робота над всіма компонентами мовної системи - звуковою стороною мови і лексико-граматичним ладом. При цьому в роботі виділяються декілька етапів, кожен з яких має провідний напрямок. **I етап** – подолання порушень у розвитку звукової сторони мови (розвиток фонематичного сприйняття і фонематических уявлень; усунення дефектів звуковимови; формування навичок аналізу і синтезу звуко-складового змісту слів; закріплення звукобуквенний зв'язків тощо); **II етап** – корекція недоліків в області оволодіння лексикою і граматиною (уточнення значень слів і подальше збагачення словника шляхом накопичення нових слів та вдосконалення словотворення; уточнення значень використовуваних синтаксичних конструкцій; вдосконалення граматичного оформлення зв'язного мовлення шляхом оволодіння учнями словосполученнями, зв'язком слів у реченні, моделями різних синтаксичних конструкцій); **III етап** – подолання порушень у формуванні зв'язного мовлення (розвиток та вдосконалення умінь і навичок побудови зв'язного висловлювання: програмування смислової структури висловлювання; встановлення зв'язності та послідовності висловлювання; відбору мовних засобів, необхідних для побудови висловлювання).

Методика Є. В. Мазанової щодо логопедичної роботи при акустичній дисграфії будується на основі комплексного логопедичного обстеження з урахуванням особливостей психофізичної діяльності молодших школярів. Є. В. Мазанова вважає, що для проведення ефективної корекційної роботи з дітьми при акустичній дисграфії логопедові потрібно взяти до уваги ранні терміни початку корекційної роботи, комплексність заходів.

За її методикою корекційна робота проводиться в три етапи: *підготовчий, основний, заключний*.

На кожному етапі Є. В. Мазанова пропонує спеціальні завдання і напрямки.

Підготовчий етап.

- Розвиток слухової і зорової уваги
- Розвиток слухової диференціації.

- Розвиток фонематичного сприйняття.
- Уточнення артикуляції звуків у слуховому і вимовному плані.
- У разі необхідності проводиться корекція звуковимови.

Основний етап.

- Розвиток слухової і зорової уваги.
- Розвиток фонематичного аналізу і синтезу.
- Розвиток слухової диференціації (проводиться диференціація опозиційних звуків на рівні слова, словосполучення, речення та тексту).

Заключний етап.

- Закріплення отриманих знань.
- Перенесення отриманих умінь і знань на інші види діяльності.

Навчання за методикою Є. В. Мазанової будується з урахуванням мовного онтогенезу, індивідуальних і вікових особливостей дітей, системності і послідовності в подачі лінгвістичного матеріалу, комплексності при подоланні виявлених порушень писемного мовлення.

Паралельно ведеться робота по збагаченню словника і розвитку граматичного ладу мовлення; розвитку зв'язного мовлення; закріпленню навичок читання та письма. У процесі роботи діти опановують аналізом все більш і більш складних слів. Вони вчаться вслухатися в звуки мови, порівнювати слова по звуковим моделям, знаходити в них схожість і відмінність.

На думку Є. В. Мазанової для подолання цього виду дисграфії існує єдино надійний шлях - виховання чіткої *слухової диференціації*. Поки це не досягнуто, дитина буде продовжувати писати навмання. Тому необхідно будь-якими способами довести до її свідомості *різницю у звучанні звуків* шляхом більш яскравого їх підкреслення. Так само в роботі використовуються альбоми Є. В. Мазанової «*Вчуся не плутати звуки*», які містять вправи щодо корекції акустичної дисграфії.

Матеріали, запропоновані в альбомі, допоможуть дитині розширити обсяг уваги, пам'яті, розвинути лексичний запас і граматичний лад мови. Завдання із звукового аналізу слів поєднуються з іграми по диференціації звуків, які змішуються. Це дає можливість дитині спостерігати чергування голосних у коренях слів, тренуватися з різними формами слова. Все це розширює мовний досвід учнів, готує їх до вивчення наступних граматичних тем.

Також слід проводити корекційну роботу з формування свідомого контролю в процесі написання та під час перевірки написаного, працювати над розвитком фонематичного сприйняття, правильної уваги. Якщо порушена звуковимова, разом з її постановкою слід вчити розрізняти близькі, подібні за артикуляцією звуки. Під час корекційної роботи обов'язково спиратися на тактильні, демографічні (написання літери на долоні) відчуття [9, с. 152]

Хороший результат дають вправи та ігри на аналіз і синтез слів: почергове виділення звуків у слові, виділення та порівняння першого і останнього звуку в словах; визначення місця звуку в слові; розрізнення звуків у словах тощо.

З цією метою використовуються і інші ігри-завдання:

– гра «Електронна муха». На дошці та в кожного учня є аркуш із квадратною сіткою. У центрі сітки знаходиться «електронна муха», яка переміщується лише за сигналом і тільки на одну клітинку від центру вгору – вниз, ліворуч – праворуч.

За допомогою такої гри діти вчаться малювати орнаменти, літери під диктовку.

– конструювання літер із паличок з фіксуванням направленості розміщення їх елементів; пошук літер, накладених одна на одну; розшифровка віддзеркалених літер; реконструювання – усе це сприяє формуванню писемного мовлення в дітей із акустичною дисграфією [1, с. 590]

– для розвитку навичок уявного переміщення й трансформації зорових образів проводять вправи з розрізаними картинками (листівками).

Висновки. Отже, своєчасне виявлення порушень при акустичній дисграфії, точне визначення її патогенезу та симптоматики в кожному окремому випадку, відмежування дисграфії від помилок письма іншого характеру, надзвичайно важливо для побудови логопедичної роботи з дітьми.

Акустичну дисграфію можна подолати за допомогою застосування різних корекційних методик. На сучасному етапі існує багато таких методик, творче їх застосування сприяє успішному корекційному процесу. Методики Р. І. Лалаєвої, Є. В. Мазанової ефективно працюють, допомагають своєчасно виявити і подолати розлади писемного мовлення, не допускаючи їх переходу на наступні етапи навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аманатова М. М. Огляд порушень читання і письма в учнів загальноосвітніх шкіл / Рання діагностика, профілактика та корекція порушень письма і читання: Матеріали II міжнародної конференції Російської асоціації дислексії / М. М. Аманатова. – М. вид-во МСГІ, 2006. – 10-13 с.
2. Волкова Л. С. Логопедія : підручник для студентів дефектол. фак. пед. вузів / Л. С. Волкової, С. Н. Шаховської. – М. Гуманит. вид. центр ВЛАДОС, 1998. – 680 с.
3. Мазанова Є. В. Корекція акустичної дисграфії / Є. В. Мазанова. – М.: Владос, 1998. – 67 с.
4. Садовнікова І. М. Порушення писемного мовлення та їх подолання у молодших школярів / І. М. Садовнікова. – М.: Владос, 1997. – 172 с.
6. Ястребова А. В. Корекція порушення мови у учнів / А. В. Ястребова. – М. : Гном -Пресс, 1999. – 97 с.

УДК 372.36:611.977]:372.45–053.4

В. Ю. ДERMELЬОВА

студентка спеціальності
«Корекційна освіта. Логопедія»

В. М. Андросова

старший викладач
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У даній статті розкривається значення розвитку дрібної моторики рук для формування та розвитку мовленнєвих навичок дітей дошкільного віку. Охарактеризовані технології, що сприяють покращенню дрібної моторики.

В данной статье раскрывается значение развития мелкой моторики рук для формирования и развития речевых навыков детей дошкольного возраста. Охарактеризованы технологии, которые содействуют улучшению мелкой моторики.

This article describes the importance of fine motor hand skills in the formation and development of speech skills of preschool children. Article characterizes technologies that contribute to the development of fine motor skills.

Ключові слова: дрібна моторика, мануальні рухи, пальчикові ігри, СуДжок терапія, ізонитка, штрихування.

Ключевые слова: мелкая моторика, мануальные движения, пальчиковые игры, СуДжок терапия, изонить, штриховка.

Key words: fine motor skills, manual movement, finger play, Su Jok therapy, schedule of thread, hatch.